

Roofvogels van de Amsterdamse Waterleidingduinen in 2015, met opmerkingen over het beheer van de duinen

Fred Koning en Henk-Jan Koning

Vanaf 1961 worden de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) geïnventariseerd op roofvogels en uilen. Het gebied is 3400 ha groot, wordt door Waternet gebruikt voor de productie van drinkwater, en is gelegen tussen Zandvoort en Noordwijk. Het landschap verandert van open duin aan zee naar bos in de binnenduinen. De 600 ha bos is op een aantal losse aanplantingen na dan ook voornamelijk in het oosten gelegen. Het middenduin is half open met berk-, duindoorn- en meidoornstruwelen. En verder zijn er drie filtratiegebieden met kanalen omzoomd met riet en wilgen. De kanalen, samen met enkele poelen, beslaan zo'n 120 ha van het gebied. Van de uilen en roofvogels worden alle territoria gekarteerd, nesten opgezocht, eieren geteld en jongen geringd. Waar mogelijk worden er ook gegevens verzameld over het voedsel door braakballen en plukresten te verzamelen en nestprooien te noteren (Koning & Baeyens 1990, Koning 1999, Koning & Koning 2011). Via maandelijks vangrondes worden van de Bosuil ook biometrische gegevens verzameld en onderlinge relaties bepaald (Koning 2006, Koning *et al.* 2009, Koning & Koning 2015). Jaarlijks wordt er een verslag geschreven van onze bevindingen. Deze zijn onderdeel van de jaarverslagen van het Vogelringstation AWDuinen en te vinden op hun site: <http://vrs-awd.nl/index.html>.

Bosuil *Strix aluco*

In het seizoen 2014-15 werden 19 vrouwen en 11 mannen gevangen. Maar liefst 16 van deze uilen bleken in 2014 te zijn geboren, waarvan er slechts vier uit de AWD zelf kwamen. De laatste jaren worden er steeds meer jonge (in plaats van oudere) uilen gevangen, wat er op duidt dat territoriumeigenaren elkaar steeds sneller opvolgen. Deze hoge turnover lijkt het resultaat te zijn van de invloed van Boommarters *Martes martes* en van de werkzaamheden in het kader van Life+ en de prunusbestrijding. Regelmatig wordt een Bosuil gegrepen door een marter, vooral omdat ze beide gebruikmaken van de zeldzame holle bomen binnen het gebied en van onze nestkasten. Sommige territoria worden inmiddels permanent bewoond door marters, in de andere territoria vestigt zich na predatie meestal een nieuwe uil. Wat de kans op hervestiging betreft zijn de huidige werkzaamheden in het terrein en de drukbegrazing ingrijpender voor het uilenbestand. Een groot deel van de oudere bewoners pikt de ingrepen niet en verdwijnt vaak direct na aanvang van die ingrepen. Zo verdwenen er alleen al het afgelopen seizoen drie territoria uit de bossen rond het middenveld, het vliegeniersmonument en de sterrenwacht. Het omwerken van de bosbodems (Foto 1), waarbij de biodiversiteit bijna geheel verloren gaat, en de begrazing met runderen en schapen zorgen voor veel ellende (Foto 2). Inmiddels is geen enkele van de territoria in het begraasde gebied van 1058 ha nog bewoond. Ook in de kale omgewerkte denbossen is geen herstel zichtbaar. In de stukken die alleen door Damherten *Dama dama* worden begraasd, gaat het beter; daar blijven de meeste territoria bezet.

Foto 1. Bij het machinaal omwerken van bosbodems gaat vrijwel alle biodiversiteit verloren. Roofvogels verlaten zulke stukken vrijwel direct, en de overleving van Bosuilen daalt. *Mechanical breaking up of woodland soils is detrimental to biodiversity. After such operations, raptors disappeared and Tawny Owl survival declined.*

Eerstejaars uilen zwerven rond op zoek naar een geschikte plek om zich te vestigen. Vele lukte dat niet en verdwenen binnen het jaar; slechts 15 territoria bleven bezet. Ook zijn jonge uilen veel minder succesvol in het grootbrengen van jongen. Dat laatste is duidelijk terug te zien in de tegenvallende broedresultaten in 2015, ondanks dat het een goed muizenjaar was (Tabel 1).

Buizerd *Buteo buteo*

De Buizerd heeft iets minder last van de ingrepen van Waternet dan de Bosuil, en dit jaar gelukkig ook minder dan in 2014. Wel zien we dat veel paren uitwijken naar andere nestplaatsen. Veel paren verdwenen uit de bossen waar werd gewerkt (vooral in de dennenbossen) en vestigden zich in kleinere, geïsoleerde bosjes of losstaande bomen. Aanvankelijk gingen er veel paren tot broeden over, maar het aantal grootgebrachte jongen per nest viel tegen, vooral in de begrazingsgebieden en de omgewerkte dennenbossen. Wel keerde er eindelijk weer een paar terug in gebied Tonnenblink-Rozenwater, waar sinds de werkzaamheden tijdens het broedseizoen 2013 twee paar Haviken en twee paar Buizerds waren vertrokken.

Tabel 1. Overzicht van territoria (inclusief nesten), nesten en broedsucces van roofvogels en uilen in de Amsterdamse Waterleidingduinen (3400 ha, waarvan 600 ha bos) in 2015. *Number of breeding owls and raptors in Amsterdamse Waterleidingduinen (3400 ha, of which 600 ha woodland) in 2015.*

Soort <i>Species</i>	Territoria <i>Territories</i>	Nesten <i>Nests</i>	Geslaagde nesten <i>Successful nests</i>	Jongen geringd <i>Chicks ringed</i>
Bosuil <i>Strix aluco</i>	15	9	5	12
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	19	18	15	28
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	11	8	5	10
Sperwer <i>A. nisus</i>	2	1	1	0
Wespendief <i>Pernis apivorus</i>	1	1	1	2

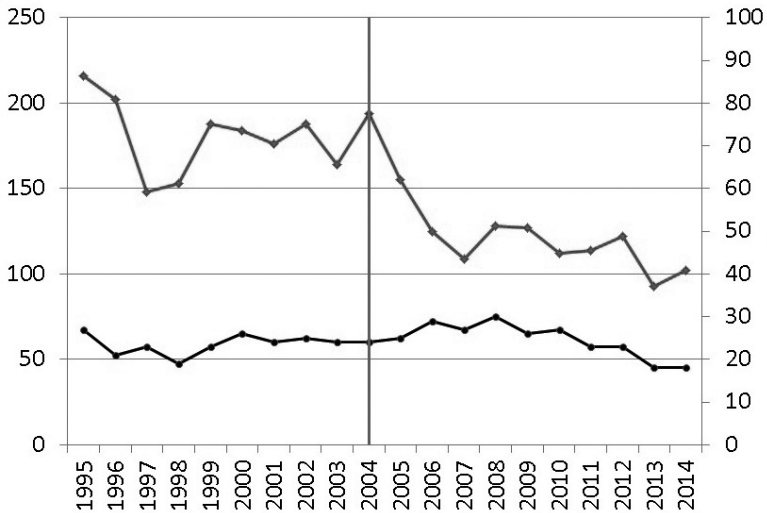
Inmiddels hebben we zo'n 434 nestprooien van de buizerd verzameld (Bijlage 1). Hieruit blijkt hoe belangrijk jonge Konijnen *Oryctolagus cuniculus* voor de Buizerd zijn in het broedseizoen. Wanneer na Life+ de rust weer een beetje terugkeert in het duin, hopen we dat de konijnenstand zich wat herstelt. Dat zou gunstig moeten zijn voor de broedresultaten. Vogels werden ook wel gevangen, zo'n 17% van het totale aantal prooien, maar dat betrof voornamelijk jonge, net uitgevlogen dieren. En echte vogeljager zoals de Havik of Sperwer is de Buizerd dus niet.

Foto 2. Het effect van begrazing op de bodemvegetatie: in de met koeien en schapen begraasde delen (voor het hek) zijn vrijwel geen prooidieren voor uilen en roofvogels te vinden, in de door damherten begraasde stukken (achter het hek) nog wel. *Impact of grazing on prey availability: terrain grazed with cattle and sheep (in front of fence) is devoid of raptor food, terrain grazed by Fallow Deer *Dama dama* is affected less.*

Havik *Accipiter gentilis*

Na het relatief goede seizoen van 2014 ging het dit jaar iets minder goed met de Havik. We kwamen uit op elf territoria waarin helaas maar een deel van de paren tot broeden overging; er werden maar weinig jongen grootgebracht. Net als de Buizerd doet de Havik het vooral in de door schapen en koeien begraasde gebieden erg slecht. We vermoeden dat de zeer lage konijnen- en vogelstand in deze gebieden de reden is waarom de broedresultaten van Haviken en Buizerds de laatste jaren zo tegenvallen. Een analyse van de inventarisatiegegevens van de Vogelwerkgroep Noordwijk, verzameld in het gebied Westhoek-Haasveld, liet zien dat de broedvogelstand bijna gehalveerd was sinds de inzet van runderen en schapen (Figuur 1). Nu de begrazing hier afgelopen jaar iets was teruggeschoefd, leek er enig herstel te zijn. Het bos van ‘Verrassing’ werd het afgelopen jaar eveneens geïnventariseerd, omdat dit stuk in 1971 ook gedaan was. In dat gebied bleek in de tussentijd zelfs meer dan 70% van de vogels te zijn verdwenen. Van de andere begraasde delen ontbreken helaas gegevens uit de tijd van voor de begrazing. Toch was de enorme impact van het vee op de vogelstand duidelijk zichtbaar, zeker wanneer je deze gebieden vergelijkt met de niet door vee begraasde delen.

Figuur 1. Ontwikkeling van de broedvogelstand voor en na de inzet van begrazing met vee (in 2004). De bovenste lijn geeft het aantal broedparen weer (linker y-as), de onderste het aantal broedvogelsoorten (rechter y-as) (Bron: Jaarverslag Vogelbeschermingswacht Noordwijk). *Trend of breeding birds before and after grazing with cattle started (in 2004), shown as total number of breeding pairs (upper line, left y-axis) and number of breeding species (lower line right y-axis).*

In samenwerking met Fons Bongers is er met een metaaldetector onder de nesten van de Haviken naar ringen gespeurd. Er werden 81 ringen gevonden. Eén was zeer oud en afkomstig van een sperwerjong dat in hetzelfde bosje was geringd, één van een buizerdjong dat in hetzelfde nest was geringd een jaar voor de Havik er broedde en twee van havikjongen onder hun eigen nesten. Dit waren dus geen prooien, maar voortijdig gestorven nestjongen. De rest van de ringen was afkomstig van postduiven *Columba livia* uit Nederland (64), België (8), Groot-Brittannië (3) en Frankrijk (2).

Wespendief *Pernis apivorus*

Toen zijn bos vorig jaar werd omgewerkt, sloeg de lokale Wespendief een jaar over met broeden. Omdat bij het frezen van de bosbodem vrijwel al het leven erin werd vernietigd (Foto 1), vermoeden we dat er te weinig voedsel was om tot broeden over te gaan. De meeste wilde bijen, hommels en wespen nestelen tenslotte in diezelfde bosbodem. Het koude voorjaar van 2014 zou ook kunnen hebben bijgedragen. Gelukkig keerde de Wespendieven terug en brachten ze, ondanks de heftige zomerstorm, ook nog twee jongen groot. Hoewel ze aanvankelijk aan hun oude nest bouwden, namen ze later toch een vlakbij gelegen buizerdnest over. Dat was de enige Buizerd die mislukte, maar er kon niet worden vastgesteld of de Wespendieven dat hadden veroorzaakt of dat ze pas na het mislukken van de Buizerds het nest hadden overgenomen.

Sperwer *Accipiter nisus*

Er waren twee territoria van de Sperwer. Een paar was aanwezig op de grens van het eerste infiltratiegebied en het Middenveld, waar momenteel gekapt wordt. Helaas leverde intensief zoeken geen nest op. Wel werd er een nest gevonden in het gebied Tonnenblink-Rozenwater. Dit paar profiteerde waarschijnlijk van de afwezigheid van het vertrek van de twee paar Haviken die sinds de werkzaamheden in het broedseizoen van 2013 waren verdwenen. Helaas waren we te laat om de jongen te ringen.

Beheer

Ondanks de belofte die Waternet maakte in 2013 om niet meer te zagen tijdens het broedseizoen, werd in 2015 het gehele broedseizoen door gekapt (Foto 3), zelfs onder de nesten van roofvogels. Ook zou Waternet een overleg organiseren met onderzoekers van verschillende plant- en diergroepen, Stichting Duinbehoud en de vogelwerkgroep om zulke toekomstige werkzaamheden beter te coördineren. Helaas is Waternet deze afspraak evenmin nagekomen. De aanvraag van de ontheffing voor de kap van de Haasveld-aanplant, die ondermeer leidde tot het verlies van één paar Haviken en één paar Buizerds, bleek een aantal onjuistheden te bevatten. Zo zou Bureau Waardenburg, de opsteller van de aanvraag, met ons in gesprek zijn geweest. In werkelijkheid zijn wij nooit benaderd en in tegenstelling tot wat de aanvraag deed geloven stonden onze adviezen haaks op die van Bureau Waardenburg. Cruciale soorten waren uit de ontheffing weggelaten. Aan de door hun zelf voorgestelde compensatiemaatregel om een nieuwe uilenkast te leveren heeft Waternet nog steeds niet voldaan.

Verder hebben we onze bezwaren kenbaar gemaakt over het kappen en afvoeren van honderden bomen sinds de zomerstorm. De veelal oude inheemse populieren bevatten holen die regelmatig werden gebruikt door uilen, marters en vleermuizen. Deze holtes zijn ook belangrijk voor spechten en spreeuwen. Een klein deel van de aalscholverkolonie bij de renbaan is geheel weggekapt.

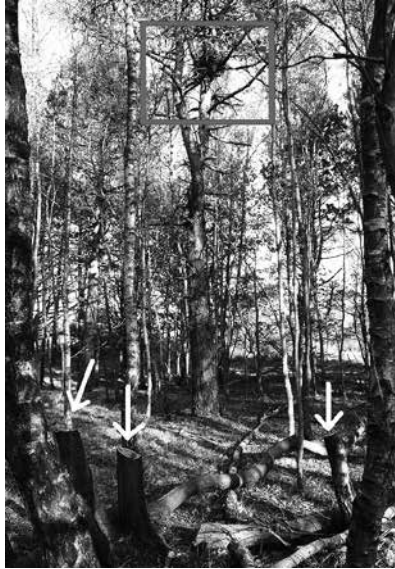

Foto 3. Het gehele broedseizoen werden er bomen gekapt in het duin, tot vlak bij roofvogelnes-
ten. De witte pijlen geven de zaagvlakken weer, het vierkant een bezet haviksnest. *Against the law, and contrary to previous promises, tree cutting continued during the breeding season (white arrows), even close to raptor nests (occupied Goshawk nest highlighted by square).*

Op de laatste vrijwilligersvergadering kondigde Waternet aan veel meer dood hout in de bossen te willen creëren. Maar tegelijkertijd worden alle bruikbare stammen nu juist afgevoerd; onbegrijpelijk in een Natura2000-gebied gezien de belangrijke ecologische functies van dood hout. Wij vermoeden dan ook dat daar economische redenen aan ten grondslag lagen. Dat bleek ook uit de presentatie van het voorlopige bosplan, waarin Waternet aankondigde aan duurzame houtwinning te gaan doen. Dat betekent dat vooral populieren, dennen en esdoorns het dan zouden moeten ontgelden. Gezien het belang van deze bomen voor hier zeldzame soorten als Zwarte Mees *Periparus ater* en Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*, en voor de roofvogels, vrezen wij dat er ook de komende jaren nog veel meer verstoord gaat worden. Hopelijk komt Waternet zijn belofte om de begrazing terug te brengen wel na, zodat het middenduin zich eindelijk weer kan herstellen.

Summary

Koning F.J. & Koning H.-J. 2016. Raptors in the Amsterdamse Waterleidingduinen in 2015, with remarks on dune management. De Takkeling 24: 148-155.

From 1961 onwards, the Amsterdamse Waterleidingduinen (3400 ha, of which 600 ha forested and 200 ha of canals; the area is used to infiltrate water for the production of drinking water) have been systematically surveyed for owls and raptors. Annually, all nests are located and visited to establish clutch size, to ring nestlings and to collect biometric data. Nests of Tawny Owls *Strix aluco* are visited monthly, especially to obtain detailed information on turnover, reproductive performance and dispersal. Whenever possible, prey remains and pellets are collected on/near nests to obtain information on diets.

In 2015, the survey revealed territories of Tawny Owl (15, of which 9 with nest, of which 5 were successful in raising a total of 12 chicks), Buzzard *Buteo buteo* (resp. 19, 18, 15 and 28), Goshawk *Accipiter gentilis* (resp. 11, 8, 5 and 10), Sparrowhawk *A. nisus* (resp. 2, 1, 1 and 0), and Honey-buzzard *Pernis apivorus* (resp. 1, 1, 1 and 2). Over the years, but especially since large-scale management was implemented (including intensive grazing with cattle and sheep, removing ground cover, cutting down conifer plantations and cultivating the top soil), raptors and owls have been in decline. For Tawny Owl, this decline was accompanied by increased mortality and high turnover rates. The declining biodiversity was also visible in the species which constitute the main food supply for raptors, with strong declines in rodent populations (due to intensive grazing with cattle) and the population of breeding birds (since grazing started, a loss of 70% in numbers).

Literatuur

Koning F.J. & Baeyens G. 1990. Uilen in de duinen. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Koning F.J. 1999. Voedsel van de Havik in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Graspieper 19: 118-122.

Koning F.J. 2006. Bosuilen op zoek naar een plekje. Duin en dijk 5(4): 8-10.

Koning F.J., Koning H.J. & Baeyens G. 2009. Long-term study on interactions between Tawny Owls *Strix aluco*, Jackdaws *Coleus monedula* and Northern Goshawks *Accipiter gentilis*. Ardea 97: 453-456.

Koning H.J. & Koning F.J. 2011. Wespindief broedt in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Duin en dijk 10(1): 11.

Koning F.J. & Koning H.J. 2015. Twee langlevende bosuilen. Duin en dijk 14(3): 16-18.

Adres: Belkmerweg 37, 1754 GC Burgerbrug, fredjkoning@gmail.com

Bijlage 1. Prooien van Buizerds, verzameld op nesten in de Amsterdamse Waterleidingduinen in 1989-2015 (aantal en percentage); * pulli/net uitgevlogen/aa (ree). *Prey remains of Buzzards, collected on nests in the Amsterdamse Waterleidingduinen in 1989-2015; * young/recently fledged/carrion (roe deer).*

Prooi-soort	Aantal	Percentage
<i>Prey species</i>	<i>Number</i>	<i>%</i>
Konijn <i>Oryctolagus cuniculus</i> *	296	68.4
Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	22	5.1
Bosmuis <i>Apodemus sylvaticus</i>	11	2.5
Rosse Woelmuis <i>Myodes glareolus</i>	11	2.5
Mol <i>Talpa europaea</i>	9	2.1
Wezel <i>Mustela nivalis</i>	2	0.5
Eekhoorn <i>Sciurus vulgaris</i>	1	0.2
Zandhagedis <i>Lacerta agilis</i>	6	1.4
Pad/kikker <i>Toad/frog</i>	3	0.7
Postduif <i>Columba livia</i>	13	3.0
Gaai <i>Garrulus glandarius</i>	11	2.5
Grote Bonte Specht <i>Dendrocopos major</i>	10	2.3
Merel <i>Turdus merula</i>	10	2,3
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	7	1.6
Ekster <i>Pica pica</i>	3	0,7
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	2	0.5
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>	2	0.5
Bosuil <i>Strix aluco</i> *	2	0.5
Gekraagde Roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	2	0.5
Koolmees <i>Parus major</i>	2	0.5
Fazant <i>Phasianus colchicus</i> *	1	0.2
Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	1	0.2
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	1	0.2
Pieper <i>Anthus</i> sp.	1	0.2
Grasmus <i>Sylvia communis</i>	1	0.2
Kleine Karekiet <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	1	0.2
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>	1	0.2
Ree <i>Capreolus capreolus</i> *	1	0.2